

Ölme Hakkı: Fritz Jahr ve İslam Hukuku Açısından Mukayeseli Bir Yaklaşım*

Tuba Erkoç Baydar¹

Öz

İnsanı evrenin merkezine yerleştiren antroposentrik düşünce, insanın kendi akıl, duyu ve benlik denetiminden başka herhangi bir denetleyiciyi kabul etmemesini ister. Bu yaklaşımın sonucu olarak her şeyin ölçüsü kabul edilen insan, ölme hakkına sahip olduğunu düşünür. Makalemizde biyoetiğin önemli problemlerinden biri haline gelen bu düşünce, mukayeseli bir şekilde ortaya konulacaktır. Öncelikle, biyoetik terimini ilk kullanan Fritz Jahr'ın konu hakkındaki görüşlerine yer verilecek daha sonra ise İslam hukuku açısından ölme hakkının olup olmadığı üzerinde durulacaktır. Genel bir teori sunulduktan sonra mesele, intihar konusu üzerinden örneklendirilerek hem teorik hem de pratik düzeyde incelenecektir. Sonuç kısmında ise iki yaklaşım mukayese edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Ölme hakkı • İntihar • Fritz Jahr • İslam Hukuku

The Right to Die: A Comparative Approach from the Point of Fritz Jahr and Islamic Law

Abstract

Under the principle of humanism, the anthropocentric thought placing humans at the center of the universe, humans are the sole judge of their own intellect, emotion, and self. By this reckoning, humans, being the measure of all things, believe they have the right to die. In this article, this important issue to bioethics is presented in a comparative form. First, space is given to the opinions of Fritz Jahr, the first to use the term bioethics; second, the question of whether Islamic law includes the right to die will be discussed. After offering a general theory, the matter is exemplified via the subject of suicide, which will be examined at both the theoretical and practical level.

Keywords

The right to die • Suicide • Fritz Jahr • Islamic law

* Bu makalenin yazılması konusunda teşvikte bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. Hans Martin Sass'a teşekkürlerimi sunarım.

1 Sorumlu Yazar: Dr. Öğr. Üyesi, İbn Haldun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İstanbul Türkiye. Eposta: tubaerkoc@gmail.com

Atf: Tuba Erkoç Baydar, "Ölme Hakkı: Fritz Jahr ve İslam Hukuku Açısından Mukayeseli Bir Yaklaşım," *darulfunun ilahiyat* 29/2, (Aralık, 2018): 269–286. <https://dx.doi.org/10.26650/di.2018.29.2.0035>

Extended Summary

The right to die, which is the asserting of a human's will concerning his or her own life, emerges in many issues, such as euthanasia and doctor-assisted suicide. The weakening of paternalist thought has highlighted the autonomy of the patient, further strengthening the argument around the right to die. This idea, which has become widespread in Muslim countries as well as around the world, needs to be examined from many aspects, such as religious, philosophical, and ethical. This article comparatively analyzes the right to die issue in the context of Fritz Jahr and Islamic law.

The right to die issue, which attracts supporters because of the attractiveness of the idea of a person having a voice about his/her own life and body, has been discussed comparatively in our article. The opinions of Fritz Jahr, a Protestant pastor who was the first person to use the term *bioethics*, are presented first. Next, the approach of Islamic law is given. Fritz Jahr's thoughts are presented directly from the articles he wrote on the subject, without resorting to secondary sources. The right to die is discussed in terms of Islamic law, and it is questioned whether death is a right. The *fiqh* ground of the issue is provided theoretically by the thoughts of Islamic law scholars concerning the right to die, and it is then illustrated using the subject of suicide. In the conclusion, a general evaluation is made based on the opinions given.

It has been seen that neither Fritz Jahr nor Islamic law accepts a person's right to die. Some of the arguments put forward by Islamic law in this regard are also expressed by Fritz Jahr. Although they explain it in different ways, both approaches agree that the most important reason for not having the right to die is that the human is a sacred being. According to Fritz Jahr, this sacredness is connected to the creation of man in the image of God, central to Christian thought. Since a human being created in the image of God is unconditionally protected, any intervention on the integrity of life and body is prohibited. According to Islamic law, humans, the pinnacle of creation, are considered as reverend and their lives are protected from any kind of unjust intervention.

Apart from sacredness, one of the common arguments is that exercising the right to die causes individuals to neglect their duties to themselves or to society; justifying a person's choice to die means justifying his or her evasion of responsibilities toward society and his or her family. People are responsible not only for themselves but also for those around them. While the idea of "having rights" is basic to Western thought, in Islam, a right that does not require responsibility cannot be demanded.

Suicide is one of the most important prohibitions in Islamic law, evidence that the law precludes a right to die. Under Islamic law, no one may deliberately commit a harmful act on his or her life or allow such an act to be committed against oneself. Therefore, suicide and harm to the integrity of the body are considered unlawful. As a matter of fact, it is noted that those who commit suicide cannot go to heaven. Considering that Prophet Muhammad

(s.a.v) did not perform a funeral prayer for suicide victims, in addition to other public principles, it is clear that Islam prohibited suicide and did not recognize the right to die.

According to Islam, even wishing to die because of the problems of the world is not tolerated. Instead, Prophet Muhammad, who did not approve of one's wishing for death, suggested Muslims to pray as follows, "Dear God! In my part, if life is good, make me live; if it is not, take my life." Islamic law scholars are extremely meticulous in deliberations on contributing to one's own death.

Ölme Hakkı: Fritz Jahr ve İslam Hukuku Açısından Mukayeseli Bir Yaklaşım

Ölme hakkı, seküler söylemin, insanın kendi canı üzerinde söz sahibi olduğunu kabul etmesinin bir sonucudur. Son dönemlerdeki hızlı teknolojik gelişmeler bu sonucu destekler mahiyettedir. Özellikle paternalist düşüncenin zayıflamasıyla hastanın otonomisinin ön plana çıkartılması “ölme hakkı” söylemlerini daha da güçlendirir. Ötanazi, doktor destekli intihar gibi eylemlerin meşru bir zemine oturtulmasında güçlü bir argüman olarak sunulan ölme hakkı, kişinin kendi canı ve bedeni hakkında söz sahibi olma fikrinin cezbediciliğinden dolayı artan bir şekilde taraftar bulmaktadır. Dünya genelinde olduğu gibi Müslüman ülkelerde de yaygınlaşmaya başlayan bu düşüncenin dinî, felsefi ve etik gibi birçok açıdan incelenmeye tabi tutulması gerekir. Bu ihtiyaca binaen makalemiz, Fritz Jahr ve İslam hukuku özelinde ölme hakkı meselesini dinî açıdan analiz etmeyi konu edinir.

Makalemizin amacı biyoetiğin en mühim problemlerinden biri olan ölme hakkı meselesine biyoetik terimini ilk olarak kullanan ve aynı zamanda Protestan olan Fritz Jahr’ın görüşleri ile İslam hukukunun yaklaşımını mukayeseli bir şekilde sunmaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için öncelikle Fritz Jahr’ın görüşlerine yer verilecektir. Fritz Jahr’ın düşünceleri ikincil kaynaklara başvurmadan doğrudan konu ile alakalı yazdığı makalelerden hareketle sunulacaktır. Daha sonra ise ölme hakkı konusu İslam hukuku açısından analiz edilerek ölümün bir hak olup olmadığı sorgulanacaktır. Meselenin fihhi zemini öncelikle fukahanın ölme hakkına dair düşünceleri üzerinden teorik bir şekilde yer verilecek daha sonra intihar konusu ile örneklendirilecektir. Sonuç kısmında ise verilen görüşlerden hareketle genel bir değerlendirme yapılacak ve Jahr’ın görüşleri ile İslam hukukunun yaklaşımı mukayese edilecektir.

Konu ile ilgili literatüre bakıldığında günümüzün önemli bir problemi olmasına rağmen meselenin dinî-felsefi boyutlarının yeterince ele alınmadığı görülür. Ali Kaya’nın makalesi başta olmak üzere çok az sayıda çalışma ölme hakkı konusuna değinir. Fritz Jahr ise biyoetik alanın önemli bir ismi olmasına rağmen ülkemizde bir iki çalışma dışında yer verilmemiştir. Jahr’ın ölme hakkına dair görüşleri ise tespit edebildiğimiz kadarıyla herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır. Bu nedenle makalemiz hem Jahr’ın görüşlerine yer vermesi hem de İslam hukuku açısından meseleyi ele alması hasebiyle literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Fritz Jahr ve Ölme Hakkına Dair Görüşleri

1895 yılında Almanya’nın Halle şehrinde doğan Fritz Jahr, anne babası Protestan olmasına rağmen Katolik ritüellerine göre vaftiz olur. Eğitimini Protestanlığın etkili olduğu okullarda alan Jahr, daha sonra bu okullarda ders vermeye başlar.

Jahr, ilk zamanlar Dieskau şehrindeki St. John kilisesinde papaz yardımcılığı yapmış daha sonra ise Kanena'da papaz olmuştur. Ömrünün son yıllarında müzik öğretmeni olarak geçimini sağlayan Jahr, 1953'de Halle'de ölür.²

Jahr'ın bu sade yaşamı içerisinde onu biyoetik alanı için önemli yapan husus, biyoetik terimini ilk defa kullan kişi olmasıdır. Birkaç yıl öncesine kadar bu kişinin Van Rensselaer Potter (1911-2001) olduğu düşünülmesine rağmen Jahr, 1927 gibi erken bir dönemde biyoetik terimini kullanmıştır. Irene M. Miller ve Hans-Martin Sass tarafından İngilizceye *Essays in Bioethics* şeklinde çevrilen eserde Jahr'ın "Bio-Ethik" başlıklı yazısı bunu açıkça gösterir.

Mezkûr eserde Jahr'ın biyoetik terimi üzerine yazdığı makalesi başta olmak üzere yirmi iki yazısı bulunur. Uluslararası dilden hayvan haklarına, düşünce özgürlüğünden yaşam ve ölüme dair çok çeşitli konuları içeren bu kitabın en önemli yazılarından bir tanesi "Beşinci emir (öldürmeyeceksin)" üzerinedir. İlk olarak ahlak yasasının bir açıklaması olarak beşinci emri ele alan Jahr, bu yazısında öldürmeme emri ile ahlak yasası arasında irtibat kurmaktadır. İkinci olarak bir kimsenin kendi canını koruma görevinden bahseden Jahr, bu makalesinde ölme hakkı konusunu incelemektedir. Bu makalede ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız kısım, "Beşinci emir" üzerine yazdığı ikinci yazısıdır.

Ahlaki görevlerimizden bahsettiğimizde genellikle başkalarına dair görevlerin kastedildiğini söyleyen Jahr, insanların öncelikle kendilerine karşı görevleri olduğunu belirtir. Jahr'a göre kendimize karşı görevlerimizin başında beşinci emirde ifade edildiği gibi "öldürmeme" eylemi gelir. Her ne kadar öldürmeme emrinin ilk bakışta başkasının canına veya bedenine herhangi bir zarar vermeme veya incitmeme emrini içerdiği sanılsa da Jahr, bu emrin kişinin bizatihi kendi canını koruduğunu söyler. Ona göre kendi canını korumak kişinin öncelikli görevidir.³

Jahr'ın bu görüşleri, ödev ahlakına aykırı bulduğu için intiharı ve ölme hakkını kabul etmeyen Kant'ın görüşlerini hatırlatır. Kant'a göre ölme hakkı insanın kendine karşı en başta gelen ödevine ters düşmektedir. Çünkü bu şekilde diğer ödevlerin koşulu ortadan kalkmış olur. Ona göre özgür iradeyi kullanmak beden varlığı ile mümkün olduğundan bu tür bir davranış özgür iradenin kullanım sınırlarını aşmaktadır.⁴ İntiharın insanın rasyonel varlığına zarar verdiği düşünen Kant, yaşam üzerinde

2 Amir Muzur and Iva Rinčić, "Fritz Jahr (1895-1953): A Life Story of the "Inventor" of Bioethics and a Tentative Reconstruction of the Chronology of the Discovery of His Work", *Jahr 2*, (2011): 386-389.

3 Fritz Jahr, *Essays in Bioethics*, çev. Irene M. Miller, Hans-Martin Sass (Münster: LIT Verlag 2013), 78-79.

4 Immanuel Kant, *Ethica: Etik Üzerine Dersler*, çev. Oğuz Özügül (İstanbul: Pencere Yayınları, 2007), 175.

tasarrufta bulunma hakkının yaşamımızı sürdürmeye çalışma hakkı ile birlikte ele alınması gerektiğini söyler.⁵ Bedeni özgür iradeye bağımlı kılmanın mümkün olmadığını düşünen Kant, bir şehre girer gibi bedene girip çıkmanın da imkân dâhilinde olmadığını vurgular. Kant'a göre beden tamamen yaşamın koşulu olduğundan beden vasıtasıyla olan dışında başka bir yaşam kavramı insana yabancı gelmektedir.⁶

Bir kimsenin kendi canını korumasını kendine karşı görevi olarak kabul eden Jahr, ikinci olarak kutsallık argümanını getirir. Daha önce yaptığı gibi yine Hristiyanlığa atıfta bulunan Jahr, Hristiyan düşüncesine göre her insanın hayatının kutsal olduğunu ve kişinin kendi hayatının da bu kapsamda olduğunu söyler. Bu nedenle Jahr'a göre bir kimsenin kendi canı başta olmak üzere bütün canları koruması gerekir. Aksi takdirde o kimse günah işlemektedir. Nitekim Corinthinan 3:16-17'de ifade edildiği üzere insanın canı, Tanrı'nın mabedidir ve Tanrı'nın ruhunu taşımaktadır. Kutsal ve dokunulamaz olan insan bu nedenle hiçbir şekilde zarara uğratılmamalıdır.⁷

Fritz Jahr'ın ifade ettiği bu düşünce, Hristiyan inancının insana dair en temel yaklaşımıdır. Özellikle Katolik ve Protestanlara göre insan, Tanrı'nın suretinde yaratılması hasebiyle mutlak anlamda kutsal bir varlıktır. Tanrı'nın suretinde yaratılan insan, koşulsuz bir şekilde korunmuş olduğundan can ve beden bütünlüğüne dair her türlü müdahale yasaklanmıştır. Bir başka deyişle Tanrı'nın suretini barındırması hasebiyle insanın yaşamı bizatihi değerlidir ve acıdan kurtulmak adına yaşamın feda edilmesi doğru değildir.⁸

Son olarak bir kimsenin kendi yaşamına karşı görevlerinin başkasına karşı görevleri ile çatışıp çatışmayacağını soran Jahr, bu soruya olumsuz yanıt verir. Jahr'a göre bir kimsenin kendine karşı görevlerini yerine getirmesi başkalarına karşı görevlerini ihmal edeceği anlamına gelmez. Nitekim ona göre alkol örneğinde görüldüğü gibi bir kimsenin alkol kullanmayarak kendi bedenine karşı görevini yerine getirmesi başkalarına karşı görevini de yerine getirmesini sağlar. Zira bir kimsenin zayıf veya hastalıklı olması topluma da yük getirir ve başkalarına da zarar verir. Ya da bir kimsenin kendisine iyi bakmayarak zayıf veya hastalıklı çocuk sahibi olması sadece kendisine değil topluma da zarar vermektedir. Bu anlamda Jahr'a göre kendi sağlığına dikkat eden aslında topluma karşı görevini yerine getirmiş olmaktadır. Kendisine zarar veren bir kimsenin aynı zamanda

5 Kant'ın intihar hakkındaki görüşleri için bk. Kant, *Ethica: Etik Üzerine Dersler*, 174-181.

6 Kant, *Ethica: Etik Üzerine Dersler*, 173-174.

7 Jahr, *Essays in Bioethics*, 79.

8 Damien Keown-John Keown, "Killing, Karma and Caring: Euthanasia in Buddhism and Christianity," *Journal of Medical Ethics* 21, no.5 (1995): 267; Ashley K. Fernandes, "Euthanasia, Assisted Suicide and the Philosophical Anthropology of Karol Wojtyla," (Yayınlanmamış Doktor tezi, Georgetown Üniversitesi, 2008), 2.

topluma da zarar vereceğini düşünen Jahr, alkol örneğini biraz daha açmaktadır. Jahr'a göre alkol tüketmeyi alışkanlık haline getirenler, hem fiziksel hem de manevi olarak sadece kendilerini değil etrafındaki insanları da tehlikeye atmış olurlar. Bu nedenle bir kimsenin kendisine zarar vermesi sadece kendisi ile sınırlı kalmamakta ailesine, soyuna ve topluma da zarar vermektedir.⁹

Görüldüğü gibi “öldürmeme” emrinden hareketle insanın kendi canı üzerinde de söz sahibi olmayacağını ve kendi canını da koruma görevi olduğunu düşünen Jahr, ölme hakkına olumsuz yaklaşmaktadır. Jahr'a göre insan Tanrı'nın mabedi olduğu için kutsal kabul edilmeli ve her türlü müdahaleden korunmalıdır. Protestan ve Katolik düşüncesinin klasik argümanlarını kullanan Jahr'ın, ayrıca bir kimsenin kendine zarar vermesini başkasına zarar vermesi olarak nitelendirilmesi önemlidir. Jahr'a göre bir kimse sadece kendisini değil toplumsal düzeni de bozmamaya dikkat etmelidir. Bu yaklaşım otonomi prensibinden hareketle ölme hakkını savunan birçok filozofun¹⁰ görüşlerinin aksidir.

İslam Hukukuna Göre Ölme Hakkı¹¹

İslâm hukukunda şahıslara tanınan yetki ve yükümlülüğü ifade eden hakkın, ölüm için söz konusu olabilmesi için İslam dini tarafından tanınmış olması gerekir. Hukuk tarafından şahıslara tanınmış yetkiler anlamındaki hak,¹² insan tasarruflarının en önemli dayanağıdır. İslam hukukunda haklar genel olarak Allah hakkı, kul hakkı ve her ikisinin söz konusu olduğu karma haklar olmak üzere üç kısma ayrılır. Ölme hakkının karşısında bulunan canın korunması ise salt kulun inisiyatifine bırakılmayıp Allah hakkı ve kul hakkının karma olduğu haklar sınıfına girmektedir.¹³

Canın korunmasının Allah hakkı sayılması bu hakları ihlal eden eylemlerin tüm toplumu ve insanlığı ilgilendirmesinden kaynaklanır.¹⁴ İnsan hakkı sayılmasının

9 Jahr, *Essays in Bioethics*, 79.

10 Son dönemlerde birçok filozof otonomi ilkesinden hareketle ölme hakkını savunur. Ölme hakkını savunan filozofların başında David Hume (1711-1776) gelir. “Of Suicide” adlı makalesinde insan hakkı olarak gördüğü intiharın yasaklanmasına karşı çıkarak herkesin mutlu olacak şekilde istediği kararı verme özgürlüğüne sahip olması gerektiğini ifade eder. David Hume, “Of Suicide,” in *Ethical Issues in Death and Dying*, edited by Robert Veatch and Tom Beauchamp (USA: Georgetown University Press, 1996), 122-126.

11 Bu kısmın hazırlanmasında doktora tezimizden istifade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Tuba Erkoç Baydar, “Fikhî Açıdan Ötanazi ve Tedavinin Esirgenmesi,” (doktora tezi, MÜSBE, 2017).

12 Hak konusu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Hacak, “İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi,” (doktora tezi, MÜSBE, 2000), 56-61, 93-120.

13 Hacak, “Hak Kavramının Analizi,” 93-120.

14 Hacak “Hak Kavramının Analizi,” 98.

nedeni ise dünyevi düzlemde canın insana emanet olarak verilmesidir. İki hakkın birleştiği bir durumdaki hak ihlali fukahaya göre sadece bir hakkın ihlalinden daha kötüdür. Örneğin nefsin öncelikli olarak korunması gerektiğini söyleyen Âmidî¹⁵ bir kimsenin kendisini öldürecek tasarruflarda bulunmasına bu nedenle karşı çıkmaktadır.¹⁶ Aynı şekilde iki hakkın birleşmesinden dolayı bu hak ihlal edildiğinde hem dünyada hem de ahirette cezalandırmayı gerektirir. Nitekim Büceyrimî'ye göre şirkten sonra en büyük günah kabul edilen öldürme, iki hakkın birleşmesinden dolayı dünyevi ve uhrevi cezayı gerektirir. Kul hakkı olmasından dolayı dünyada, Allah hakkını içermesinden dolayı da ahirette ceza söz konusudur.¹⁷

Fukahanın öldürme eyleminde kul hakkı ile birlikte Allah hakkının da ihlal edildiğini söylemesi önemli bir noktadır. Zira yaşama hakkının ilahi irade ile temellendirilmesi ona kutsallık kazandırdığı gibi bütün otoriteler karşısında dokunulmazlık ve değişmezlik hakkını da verir. Nitekim Şâtübî'nin belirttiği gibi ister taabbudî ister muallel olsun Allah haklarında mükellefin tercih hakkı ile ıskat hakkı bulunmamakta¹⁸ ve mubah kılmasıyla caiz hale gelmemektedir.¹⁹ Bir başka deyişle herhangi bir kişinin zimmetinde olmayan öncelikle kulun yerine getirmesi gereken sorumluklara işaret eden Allah haklarında,²⁰ yetki sahibi Allah kabul edildiğinden kulun görevi sadece yerine getirilmesi gereken sorumluluklarla sınırlıdır. Canın korunması Allah hakkını da içerdiğinden kişinin kendi canı üzerinde istediği gibi hareket etmesi caiz değildir.²¹ Bir şey üzerinde tek başına hâkimiyet kurmak anlamına gelen ihtisas, kul haklarında söz konusu olmakta ve birey tek başına o haktan yararlanmaktadır. Ancak Allah haklarında ihtisas söz konusu değildir. Ayrıca ihtisas, bir şey hakkındaki hem hak hem de sorumluluğun o kişi üzerinde olduğunu ifade etmektedir. İhtisasının olduğu yerde kişi, yükümlüğü kendi iradesi ile ortadan kaldırarak kendi malını başkasına mubah kılabilir.²² Allah hakkının ihlal edilmesinde kulun af yetkisi olmadığından kendisini

15 Âmidî, Ebû'l-Hasen Seyfeddin Alî b. Muhammed b. Sâlim, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm* (Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-Hidiviyye, 1332/1914), IV, 377.

16 Âmidî, *el-İhkâm*, IV, 378.

17 Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *Tuhfetü'l-habîb alâ şerhi'l-Hafîb* (Beirut: Dârü'l-Ma'rife, 1398/1978), IV, 99.

18 Şâtübî, Ebû İshak İbrâhim b. Musa b. Muhammed el-Gırnâtî, *el-Muvâfakât*, şrh. Abdullah Diraz (y.y., t.y.), II, 315-20.

19 İskat ve mubah kılmak Allah hakkı ile kul hakkı arasındaki en temel kriterdir. Kulun ıskatının ve mubah kılma hakkının bulunduğu haklar kul hakları, böyle bir hakkının bulunmadığı haklar ise Allah haklarıdır. bk. Şâtübî, *el-Muvâfakât*, II, 375.

20 Abdülazîz el-Buhârî, Alâüddin Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed, *Keşfü'l-esrâr alâ usûli'l-Pezdevî* (Dersaadet: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, 1308), IV, 240.

21 Şâtübî, *el-Muvâfakât*, II, 315-20.

22 Ayrıntılı bilgi için bk. Hacak, "Hak Kavramının Analizi," 60-61.

öldüren bir kimseyi affettiği durumda da Allah hakları sabit kalmaktadır.²³

Kur'ân-ı Kerim'de doğrudan olmasa da dolaylı bir şekilde bir kimsenin canını tehlikeye atmaması emredilir. Bakara Suresi'nin 195. âyetine ek olarak aynı surenin 173. âyeti de canın korunması konusunda önemlidir. Bu âyette aklıktan ölmek üzere olan bir kimsenin domuz eti gibi haram kabul edilen yiyecekleri bile yiyerek canını koruması gerektiği bildirilir. Aynı şekilde hadislerde de kişinin bedeni üzerinde tam bir hâkimiyetinin bulunmadığı ve tehlikeye atmaması gerektiği ifade edilir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), insanın bedenini ihtiyaçlarını görme ile mesul olduğunu belirterek bedeninin de hakkının bulunduğunu söylemiştir.²⁴ Örneğin her gün ara vermeksizin oruç tutacağına yemin eden bir sahabiye Hz. Peygamber (s.a.v) uyararak bedeninin onun üzerinde hakkı bulunduğunu ve bedenini bu şekilde zorlanmaması gerektiğini ifade eder.

Ayet ve hadislerde ifade edildiği gibi fıkıh kitaplarında da kişinin kendi canını tehlikeye atmaması gerektiği vurgulanır. Nitekim büyük bir cesaret örneği olsa bile bir kimsenin zarar veremeyeceği düşmana saldırmasının caiz görülmemesi, can söz konusu olduğunda kişinin istek ve arzularının sınırlandırıldığını gösterir. Örneğin Serahsî, bir kimsenin tek başına düşman topluluğuna saldırmasının ancak belli şart ve koşullar altında caiz olduğunu ifade eder. Serahsî'ye göre düşmana herhangi bir zarar veya kayıp verilmesi söz konusu olmadığında bir kimsenin tek başına düşmana saldırması doğru değildir. Çünkü âyet-i kerimede açıkça, “kendinizi öldürmeyiniz” ve “kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın” buyrulmaktadır. Serahsî'ye göre bir kimsenin tek başına düşmana saldırdığında zarar verebileceğini düşünüyorsa bunu yapması caizdir.²⁵

23 Örneğin bu konuda Nevevî'nin (ö. 676/1277), “Beni öldür!” diye emir veren bir kimseyi öldürenin herhangi bir sorumluluğunun bulunmadığını, ölenin kanının heder olduğunu söylemesine itiraz eden Şirbîni, bu ifadenin genel anlamıyla anlaşılamayacağını, burada Allah hakkının ihlal edilmesinden dolayı en azında kefaretin gerekli olduğunu söylemiştir. Şirbîni'ye göre iznin varlığı Allah hakkını düşürecek nitelikte değildir. Şirbîni, Muhammed b. Ahmed el-Hatib, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (y.y.: Dârü'l-Fikr, t.y.), IV, 50.

24 Müslim, “Sıyam,” 182.

25 Serahsî'ye göre bir kimsenin tek başına düşmana saldırmasının caiz kılınmasının sebebi Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde yaşanan olaydır. Bu olaya göre Resulullah (s.a.v) Uhud savaşı günü Yahudilere ait bir birlik görmüş ve bu birliğe kim karşı çıkar diye sormuştur. Vehb b. Kâbûs (ö. 3/625), onlara karşı çıkabileceğini söylemiş ve bütün gücüyle düşmana yüklenerek büyük bir zayıat vermiştir. Daha sonra tekrar bir grup ile karşılaşmış Hz. Peygamber (s.a.v) aynı şekilde sorusunu yinelemiş Vehb. Kâbûs da yine gönüllü olmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) “Seni şehitlikle müjdeliyorum” demiştir. Serahsî'nin de bildirdiği üzere bu hadise binaen düşman tarafına ölü ve yaralı bırakarak ciddi şekilde zarar vereceğini düşünen kimsenin onlara karşı tek başına bir saldırıda bulunmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Serahsî, Şemsüleimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1403/1982-83), X, 76-77.

Bir kimsenin düşmana tek başına saldırmasına olumsuz yaklaşılmasının en önemli nedeni kişinin kendi ölümüne sebebiyet vermesinin yasaklanmasıdır. İmam Muhammed'in bu bağlamda zikrettiği olay meselenin hassasiyetini daha da belirgin hale getirir. İmam Muhammed, idama mahkûm edilen bir kimsenin ölümüne götürülürken boynunu uzatmasını isteyenlere itaat etmesinde herhangi bir sakıncanın olup olmadığını incelemiştir. Mahkûmun boynunu uzatmasında bir beis görmeyen İmam Muhammed'in bu örneği zikretmesi, meselenin İslâmi perspektiften ne derece hassasiyetle ele alındığını gösterir. Serahsî'nin bu olay üzerine yaptığı yorum ise meseleyi daha da vuzuha kavuşturur. Serahsî'ye göre esirin boynunu uzatmasında sakınca bulunmamasının nedeni buna mecbur olması, uzatsa da uzatmasa da öldürüleceğini kesin olarak bilmesidir.²⁶ Görüldüğü gibi ölüm cezasına çarptırılan bir kimsenin idam ipine boynunu uzatmasının tartışılması bir kimsenin kendi canı konusunda söz sahibi olmadığını dolayısıyla da ölme hakkının söz konusu olmadığını gösterir.

İslam hukukunda ölmenin bir hak olmadığını ifade eden örneklerden bir diğeri de gemiye düzenlenen saldırıda Müslümanların ateşe dayanıp ölmek ile denize atlayıp boğulma arasında muhayyer olup olmadığını tartışılmasıdır. Serahsî, gemiye ateş açıldığında içindeki Müslümanların ateşe dayanıp ölmek ile denize atlayıp boğulmak konusunda muhayyer olduklarını düşünür. Ona göre ancak iki seçenektен birinde kurtulma ümidi söz konusu ise o seçeneği yapma konusunda Müslümanlar mecburdur. Çünkü insan, takat getirebildiği ölçüde canını korumakla emredilmiştir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf'a (ö. 182/798) göre her iki seçenekte de kurtulma ümidi söz konusu değilse istediğini seçmede muhayyer iken İmam Muhammed'e göre kişinin gemide beklemesi gerekir. Hayatının son bulmasında kişinin en ufak bir katkısının bile bulunmaması gerektiğini düşünen İmam Muhammed, bu nedenle kişiye iki seçenektен birini tercih etme muhayyerliğini tanımamaktadır. Ona göre bu kişi ateşe dayanarak öldüğünde düşmanın fiiliyle, suya atlayarak öldüğünde ise kendi fiiliyle öleceğinden gemide beklemesi gerekir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yusûf'a göre ise her iki durumda da ölümden kurtulmak mümkün olmadığı için kişinin kendisine daha uygun geleni seçmesi mümkündür. Zira her iki durum da düşmanın zorlaması ile gerçekleştiği için iradi değildir. Bu nedenle kişi kendi ölümünden sorumlu tutulmamalıdır.²⁷

Ölme hakkının olup olmadığını ortaya koyması açısından en önemli örnekler ise fıkıh eserlerinde "öldürmeye rıza" başlıklı tartışmalarda görülür. "Beni öldür!" diyen bir kimsenin böyle bir istekte bulunmaya hakkının olup olmadığı ve bu isteğine bi-

26 Serahsî, *Şerhü's-siyerü'l-kebir*, thk. Abdülazîz Ahmed (Kahire: Câmîatü'd-Devli'l-Arabiyye, 1971), IV, 1496.

27 Serahsî, *el-Mebsût*, X, 76-77.

naen öldüren kişinin cezai müeyyideye çarptırılıp çarptırılmayacağı tartışılmıştır. Öncelikle böyle bir iznin geçerli olmadığını söyleyen fukaha, iznin geçerli sayılabilmesi için kişinin kendisinin de eylemi yerine getirmeye salahiyetinin olması gerektiğini vurgular. Bir başka deyişle, kişi yapmaya ehil olduğu bir hakkı ancak başkasına devredebilir ve ehil olmadığı bir hakkı ise kendisi yapamayacağı gibi başkasına da devre demez.²⁸ Bu yüzden “Beni öldür!” diyerek öldürülmeye rıza göstereni öldüren, bu eyleminden sorumlu tutulmaktadır. Örneğin Hanefî mezhebine göre böyle bir durumda katilin diyet ödemesi gerekir.²⁹ Semerkandî ve Kâsânî gibi Hanefî âlimler bu görüşü Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed’e dayandırır.³⁰ Hasan b. Ziyad’dan gelen başka bir rivâyete göre Ebû Hanîfe diyet gerekmediğini ifade etmiştir. Züfer (ö. 158/775) ise böyle bir durumda öldüren kişinin kısas edilmesi gerektiğini söyler.³¹ Görüldüğü gibi Züfer dışında üç imama göre rızası olsa bile bir kimseyi öldürmek diyet cezasını gerektirir. Cezanın gerekli görülmesi ise böyle bir rızanın eylemi meşru hale getirmediğini gösterir. Nitekim İbn Abidîn bu hususu açıkça vurgulamaktadır. İbn Abidîn’e göre Hanefî mezhebinde öldürme konusunda verilen iznin geçerliliği bulunmamaktadır.³² Bir kimsenin canı üzerindeki tasarruflarının geçerli olmadığını gösteren bir başka örnek Musul halkının Hz. Ömer’le yaptığı anlaşmadır. Musul halkı bir daha isyan etmeleri durumunda kılıçtan geçirilmeye razı olduklarını Hz. Ömer’e söylemişlerdir. Ancak Ebû Hanîfe bu rızayı “kişinin, kendisi de olsa can kaybına yol açacak şekilde canı üzerinde tasarrufta bulunma hak ve yetkisi yoktur” ilkesine dayanarak geçersiz saymıştır.³³ Ebû Hanîfe’nin bu sözleşmeyi kabul etmemesinin gerekçesi olarak zikrettiği ilke, ölme hakkı konusunda önemli bir hususa vurgu yapmaktadır. Ebû Hanîfe’nin de ifade ettiği gibi İslam hukukuna göre kişinin kendi canı üzerinde böyle bir hak ve yetkisi yoktur.

Şâfiî mezhebinde ise böyle bir durumda kısas veya diyetin gerekli olup olmadığı üzerinden mesele ele alınmıştır. Şâfiî mezhebinin çoğunluğuna göre “Beni öldür!” di-

28 Serahsî, *el-Mebsût*, XVI, 14.

29 İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî, *Reddü’l-muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtâr*; thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Alî Muhammed Muavvez (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415/1994), X, 193; Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed, *Bedâiu’s-sanâi’ fi tertibi’s-şerâi’*; thk. Muhammed Adnan b. Yasin Derviş (Beirut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabiyye, 1998), VI, 277; Semerkandî, Ebu’l-Leys İmâmü’l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed, *Uyûnü’l-mesâil fi fûrû’i’l-Hanefiyye*, thk. Seyyid Muhammed Mühennâ (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1419/1998), 134.

30 Semerkandî, *Uyûnü’l-mesâil*, 134.

31 Kâsânî, *Bedâi’*, VI, 277; Semerkandî, *Uyûnü’l-mesâil*, 134.

32 İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, X, 193.

33 Sava Paşa, *İslâm Hukuk Nazariyatı Hakkında Bir Etüt* (Ankara: Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1955), 89.

yen bir kimseyi öldüren kısas ile cezalandırılmaz.³⁴ Bir başka deyişle maktulün rızası Şâfi mezhebinde kısas cezasını düşürmektedir. Nitekim Gazzâlî'nin zikrettiği üzere kısas cezasının düşmesinin nedeni rızadan dolayı şüphenin oluşmasıdır.³⁵ Malum olduğu üzere özellikle hadlerin uygulanmasında şüphe dikkate alınarak cezai sonucu etkiler. Bu nedenle kısas cezası ortadan kalmaktadır. Diyetin gerekip gerekmediği konusunda ise Şâfi mezhebinde ihtilaf vardır. İbn Sabbağ, Nevevî, Şirbînî ve Remlî (ö. 1004/1596) gibi önemli Şâfi âlimlerin savunduğu yaklaşıma göre böyle bir durumda diyet de gerekli değildir.³⁶ Bu konuda İmam Şâfi'den iki görüş nakledilir. Birinci ve kuvvetli olan görüşe göre izin sebebiyle maktulün canı heder sayılmakta ve herhangi bir cezai müeyyidesi bulunmamaktadır. İkinci görüşe göre katilin diyet ödemesi gerekmektedir.³⁷

Netice itibariyle hem Hanefî mezhebinden hem de Şâfi mezhebinden zikrettiğimiz âlimlerin yaklaşımından anlaşıldığı üzere maktulün rızası, öldürmenin aslı cezası olan kısas cezasını ortadan kaldırmaktadır. Ancak böyle bir durumda kısas cezasının kalkmasının nedeni rızanın hafifletici bir sebep olarak görülmesi değil, rızanın şüphe konumunda değerlendirilmesidir. "Hadleri şüphe ile düşürün" emrinden dolayı ceza hukukunda en ufak bir şüphe bile dikkate alınarak cezai müeyyideyi etkilemektedir. Bu nedenle de asli ceza olan kısas yerine diyet cezası gerekli görülmüştür.

İslam Hukukuna Göre İntiharın Haramlığı

İslâm hukukunda ölme hakkını bulunmadığını gösteren en önemli yasaklardan bir tanesi intihardır. "Bir kimsenin toplumsal ve ruhsal nedenlerin etkisi ile kendi hayatına son vermesi"³⁸ şeklinde tanımlanan intihar, fıkıh eserlerinde daha çok "bir kimsenin kendisini öldürmesi veya kendisini helâka sürüklemesi" şeklinde geçer. Fukahaya göre bir kimsenin başkasını öldürmesi yasaklandığı gibi kendisini öldürmesi de yasaktır. Nitekim intiharın haram olduğunu belirten Mâverî (ö. 450/1058), "Kendinizi öldürmeyin" (Nisa 29) âyetini delil getirerek başkasını öldürmenin haram kabul edildiği gibi kişinin kendisini öldürmesinin de haram olduğunu vur-

34 Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Müri, *el-Mecmû'* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.), XVIII, 397; Gazzâlî, *el-Vasît fi'l-mezheb*, thk. Ahmed Mahmûd İbrâhim, Muhammed Muhammed Tamir (Kahire: Dâru's-Selâm, 1418/1997), VI, 264-65; Remlî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984), VII, 311; Şirbînî, *Muğni*, IV, 50.

35 Gazzâlî, *el-Vasît*, VI, 264-65.

36 Nevevî, *el-Mecmû'*, XVIII, 397; Remlî, *Nihâye*, VII, 311; Şirbînî, *Muğni*, IV, 50.

37 Şirbînî, *Muğni*, IV, 50.

38 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%C4%B0NT%C4%B0HAR (erişim: 1 Aralık 2018)

gular.³⁹ Aynı şekilde *el-Fetâva'l-Hindiyye*'de yer verildiği üzere, bir insanın kendi hayatına karşı yapmış olduğu bu aşırılığı başkasının yapmasından daha büyük bir günah kabul eder.⁴⁰ İntihar eden bir kimsenin dinden çıkmış olmasa bile büyük günah işleyenler arasında sayılması⁴¹ meselenin ne derece mühim olduğunu gösterir. Zira İslâm'da büyük günahların çok ağır bir şekilde uhrevî sorumluluğu bulunmaktadır. Fukahanın, intiharı büyük günahlardan sayarak ittifakla haram görmesinin en önemli dayanağı ise naslarda açık ve net bir şekilde yer almasıdır. “*Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın*”⁴² ve “*Kendinizi öldürmeyin, muhakkak ki Allah size karşı merhametlidir*”⁴³ âyetleri bu bağlamda getirilen önemli delillerdir.

Yukarda zikredilen âyetlerin farklı tefsirleri yapılsa da fukaha tarafından intiharin ve kendine zarar vermenin haramlığına delil olarak gösterilir.⁴⁴ “*Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın*” âyetini *Ahkâmü'l-Kur'ân* adlı eserinde tefsir eden Cessâs, bu bağlamda kendine zarar vermenin haramlığına işaret eden rivayeti de zikreder. Cessâs'ın zikrettiği bu rivayete göre İstanbul kuşatması esnasında düşmana doğru tek başına hamle yapan birine yanındakiler âyeti referans gösterdikleri ve “kendi eliyle kendini tehlikeye atıyor” dediklerinde Ebû Eyyûb el-Ensârî (ö. 49/669) bu âyetin cihadı bırakıp mal ve dünya sevgisine dalmak anlamına geldiğini söylemiştir. “*Kendinizi öldürmeyin*” âyetini ise Cessâs, mubah olan şeylerden sakınarak kendisini ölüme sürükleyen kimsenin kendi nefsinin kâtili olduğu şeklinde yorumlar. Çünkü Cessâs'a göre mubah olan şeyleri de bırakarak kendini ölüme sürükleyen kimse Allah'ın hükmüne isyan etmiş sayılır.⁴⁵

39 Mâverdi, Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb, *el-Hâvi'l-kebir*, thk. Alî Muhammed Muavvez, Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994), II, 388.

40 *el-Fetâva'l-Hindiyye*, haz. Burhanpurlu Şeyh Nizam, Şeyh Vecîhüddîn, Şeyh Celaeddin Muhammed, Kadî Muhammed Hüseyin, Molla Hamid (Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1393/1973), V, 360.

41 Ayrıntılı bilgi için bk. Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Kitâbü'l-kebâir ve tebyinü'l-meharim* (Beyrut: Dâru'l-Nedveti'l-Cedid, t.y.), 123.

42 Bakara, 2/195.

43 Nisâ, 4/29; Râzî'ye göre âyette geçen “*Kendinizi öldürmeyin!*” ifâdesinden ulema, insanların birbirlerini öldürmeleri konusunda kesin bir yasak olduğu sonucuna ulaşmıştır. Râzî'ye göre âyette “*kendilerinizi*” denilmesinin nedeni, Hz. Peygamber'in (s.a.v) de bildirdiği üzere “*müminlerin tek bir can*” oluşundan kaynaklanır. Ayrıca Râzî, bazı âlimlere göre mümin bir kimsenin imanı olduğu halde intihar etmesinin yasaklanmasının caiz olmadığını, çünkü mümin için intihar etmemenin bir zorunluluk olduğunu nakleder. Bir müminin kendi canına kastetmesinin düşünülmemesinin nedeni bunun için hem dünyada hem ahirette çok ağır cezaların bulunmasıdır. Fahreddîn er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebir* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, t.y.), X, 72.

44 Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sâdık el-Kamhavî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1996), I, 326-27; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, II, 388; Serahsî, *el-Mesbût*, X, 76-77; Kâsânî, *Bedâi*, VI, 185.

45 Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I, 157.

İntihar konusunda birçok eserde yer verilen en önemli hadiselerden biri “Kuzman” olayıdır. Hz. Peygamber’in (s.a.v), Hayber savaşında savaşan ve savaşta aldığı yaranın acısına dayanamayıp kılıcını göğsüne dayayarak intihar eden Kuzman’ın cehennemlik olduğunu bildirmesi⁴⁶ şehit olması beklenen bir kimse- nin cehennemlik olmasına sebep olacak kadar ağır bir suç işlediğini gösterir. Aynı şekilde Hz. Peygamber’in (s.a.v) anlattığı başka bir olay meselenin hassasiyetini gösterir. Hz. Peygamber’in (s.a.v) rivayet ettiğine göre “Önceki ümmetlerden yaralı bir adam yarasının acısına dayanamadığından bıçakla elini keser ve kanaması durmadığı için ölür. Bunun üzerine yüce Allah, “Kulum kendisi konusunda ben- den daha acele davrandı. Ben de ona cenneti haram kıldım” buyurur.⁴⁷

Bu rivayetler ele alındığında üzerinde durulması gereken önemli bir nokta niyet meselesidir. Nitekim mezkûr rivayetler dışında intihar gibi gözükmesine rağmen niyetinden dolayı intihar olarak kabul edilmeyen ve uhrevî olarak farklı bir sonuca ulaşan başka bir rivayet de vardır. Bu rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte Medine’ye hicret eden bir sahabi hastalanır. Tedavi etme mak- sadıyla parmak eklemlerini keser ancak kan kaybından vefat eder. Daha sonra Tufeyl b. Amr’ın rüyasına giren bu kişiye Tufeyl, ‘Rabbin sana ne yaptı?’ diye sorması üzerine, Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte hicret ettiği için bağışlandığı- nı ancak eli konusunda ise ona “senin bozduğun bir organı biz düzeltmeyece- ğiz” dediklerini anlatır. Tufeyl, durumu Hz. Peygamber’e (s.a.v) bildirdiğinde ise Hz. Peygamber (s.a.v), “Allah’ım onun ellerini bağışla” şeklinde dua etmiştir.⁴⁸ Kuzman’ın akıbeti ile bu kişinin akıbetinin farklı olmasının nedeni, Kuzman’ın kendisini öldürme niyeti ve isteğiyle fiili gerçekleştirmesine karşın bu kişinin ni- yetinin kendisini tedavi etmek olmasıdır. Her ne kadar tedavi konusunda uzman olmamasına rağmen böyle bir niyeti taşıması onun intihar etmediğini gösterir.⁴⁹

Büyük günahlardan biri olan intiharın, uhrevî açıdan ağır bir sorumluluğu bu- lunur. Hz. Peygamber (s.a.v) zehir yudumlayarak, dağdan atlayarak, demir par- çasıyla kendini öldüren bir kimsenin ebedi cehennemlik olduğunu bildirir.⁵⁰ İbn Hacer (ö. 852/1449), bu hadisi şerh ederken bir kimsenin kendisini öldürmesini, başkasını öldürmesi gibi günah olduğunu söylemiştir. İbn Hacer’e göre iki durum arasında herhangi bir farkın bulunmamasının nedeni canın insanın mülkiyetinde olmayıp Allah’a ait olmasıdır. Milkiyet açısından bakıldığında kişinin kendi canı

46 Buhârî, “Megazî,” 39.

47 Buhârî, “Enbiyâ,” 50.

48 Müslim, “İmân”, 184.

49 Mehmet Emin Özafşar v.dğr.(ed), *Hadislerle İslâm*, Diyanet İşleri Başkanlığı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), V, 511-12.

50 Buhârî, “Tıb,” 56.

ile başkasının canı arasında herhangi bir fark yoktur. İnsanın kendi canı söz konusu olsa bile ancak Allah'ın izin verdiği ölçüde tasarruf hakkına sahiptir.⁵¹ Bu nedenle bir kimsenin dünyevî sıkıntılardan ötürü ölümü temenni etmesi dahi hoş karşılanmamaktadır. Nitekim ölümü temenni etmeyi hoş karşılamayan Hz. Peygamber (s.a.v), bunun yerine Müslümanların “Rabbim! Hakkımda hayat hayırlı ise yaşat, ölüm hayırlı ise canımı al”⁵² şeklinde dua etmelerini tavsiye etmiştir. Bu hadislerden hareketle Şâfiî uleması, tedavinin reddedilmesine olumlu yaklaşımlarına rağmen hastanın ölümü temenni etmesini doğru bulmazlar. Örneğin Nevevî hadisi zikrederek insanların dünyadaki zorluklar karşısında ölümü temenni etmesinin mekruh olduğunu söyler.⁵³

İslâm'ın ortaya koyduğu hak ve vazife anlayışıyla açıkça çelişen intihar hem ahlâki açıdan hem de sosyal suç kabul edilmektedir. İnsan yalnız kendisi için değil toplum için de yaşadığından topluma faydalı olması gerekir. Ancak intihar eden kişi bu görevden kaçmış olmaktadır.⁵⁴ Bununla birlikte İslam hukukunda da intiharın dünyevi herhangi bir cezası söz konusu değildir. İntihar edenin dünyevî açıdan herhangi bir cezaya muhatap olmaması, ölme hakkını savunanların iddia ettiği gibi intiharın meşru görülmesinden dolayı değil cezaya muhatap olacak kişinin hayatta olmamasından ve suçun hem faili hem de mağduru olmasından kaynaklanır.⁵⁵ Zira burada cezalandırmanın etkisizliği söz konusudur.⁵⁶

Sonuç

Son dönemlerde gittikçe yaygın bir şekilde dile getirilen ölme hakkının ne biyoetik teriminin kurucusu Fritz Jahr ne de İslam hukuku tarafından kabul edilmediği görülmüştür. Bu hususta İslam hukukun öne sürdüğü bazı argümanlar Fritz Jahr tarafından da dile getirilmiştir. Her ne kadar içeriği farklı bir şekilde doldurulsa da her iki yaklaşıma göre insanın ölme hakkının bulunmamasının en önemli nedeni kutsal bir varlık olmasından kaynaklanır. Fritz Jahr'a göre bu kutsallık

51 İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz, Muhammed Fuad Abdulbaki, Muhibbuddin el-Hatîb (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.), XI, 539.

52 Buhârî, “Merdâ,” 19.

53 Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 106; Ensârî, *Esna'l-metâlib*, II, 245.

54 Hayati Hökekleli, “İntihar,” *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXII, 353.

55 Kemal Yıldız, *İslâm Sorumluluk Hukuku: Akit Dışı Sorumluluk* (İstanbul: Hacegan Akademi Kitaplığı, 2005), 111.

56 Türk Hukuk sisteminde intiharın suç olarak düzenlenmemesinin nedeni de suçun aktif öznesiyle pasif öznesinin birleşmemesidir. Ömer Ömeroğlu, “Hukuksal Açıdan Ölme Hakkı ve Kabul Edilebilirliği Sorunu,” *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (EÜHFD)* 13, no. 3–4 (2009): 92.

Hristiyan düşüncesinde olduğu gibi insanın, Tanrı'nın suretinde yaratılmasıyla irtibatlıdır. Tanrı'nın suretinde yaratılan insan, koşulsuz bir şekilde korunmuş olduğundan can ve beden bütünlüğüne yönelik her türlü haksız müdahale yasaklanmıştır. İslam hukukuna göre ise eşref-i mahlûkat olan insan, mükellefiyeti kabul etmesiyle birlikte mükerrem kabul edilmekte ve canı her türlü haksız müdahaleye karşı korunmaktadır. Çünkü teklife muhatap olabilmenin ön koşulu hayat hakkının zaruri bir şekilde korunmasıdır.

Kutsallık dışında ortak kabul edebileceğimiz argümanlardan bir diğeri de ölme hakkının kişinin hem kendine hem de topluma karşı görevlerini ihmal etmesine sebep olmasıdır. Hem Jahr hem de İslam hukuku bir kimsenin topluma karşı da sorumlu olduğunu düşünür. Ölme hakkı kimi zaman bireyin topluma ve ailesine karşı sorumluluklardan kaçmasını meşru hale getirecektir. Oysa kişi sadece kendisinden değil etrafından da sorumludur. Batı düşüncesinde “hak sahibi olma” fikri temel kabul edilirken İslam'da sorumluluk gerektirmeyen bir hak istenir değildir. Bu nedenle yaşama hakkı, yaşamanın mümkün kılan her türlü sorumluluğu da üstlenmeyi gerektirir.

Son olarak ifade etmek gerekir ki verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere özellikle İslam hukukunda kural olarak, hiç kimse kendi canı üzerinde kasıtlı şekilde zararlı bir fiili işlemek veya işlenmesine müsaade etmek hakkına sahip değildir. Bu yüzden intihar etmek ve vücut bütünlüğüne zarar verici bir fiilde bulunmak haram kabul edilir. Nitekim hadislerde intihar edenin cennete giremeyeceğinin bildirilmesi ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) intihar edenin cenaze namazını kılması bunu gösterir. Ayrıca fukaha da bir kimsenin kendi ölümüne katkı sağlaması konusunda son derece titiz yaklaşmıştır. İdama mahkûm edilen bir kimsenin boynunu uzatması durumunda kendi ölümüne katkı sağlayıp sağlamadığının tartışılması bunu açıkça gösterir.

Kaynakça / References

- Abdülazîz el-Buhârî, Alâüddin Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed. *Keşfü'l-esrâr alâ usûli'l-Pezdevî*. Dersâadet: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, 1308.
- Âmidî, Ebû'l-Hasen Seyfeddin Ali b. Muhammed b. Sâlim. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Hidiviyye, 1332/1914.
- Baydar, Tuba Erkoç. “Fikhî Açıdan Ötanazi ve Tedavinin Esirgenmesi.” Doktora tezi, MÜSBE, 2017.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Dini Bilgiler: Sualli-Cevaplı*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1391/1971.
- Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer. *Tuhfetü'l-habîb alâ şerhi'l-Hatîb*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1398/1978.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmet b. Ali er-Razî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed es-Sâdik el-Kamhavî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1996.

- el-Fetâvâ'l-Hindiyye*. haz. Burhanpurlu Şeyh Nizam, Şeyh Vecîhüddîn, Şeyh Celaeddin Muhammed, Kadı Muhammed Hüseyin, Molla Hamid. Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1393/1973.
- Eser, Salih. "İntihar, Hayatın Başlangıcı ve Sonu." Hayatın Başlangıcı ve Sonu: Tıbbî, Dini ve Etik Sorunlar. haz. Hakan Ertin, Merve Özdemir. İstanbul: İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı (İSAR) Yayınları, 2013.
- Fahreddîn er-Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *et-Tefsîrû'l-kebîr*. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, t.y.
- Fernandes, Ashley K. "Euthanasia, Assisted Suicide and the Philosophical Anthropology of Karol Wojtyła." (Yayınlanmamış Doktora tezi, Georgetown Üniversitesi, 2008).
- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *el-Vasît fi'l-mezheb*. thk. Ahmed Mahmûd İbrâhim, Muhammed Tamir. Kahire: Dâru's-Selâm, 1418/1997.
- Hacak, Hacak. "İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi." Doktora tezi, MÜSBE, 2000.
- Hökekleli, Hayati. "İntihar." *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXII.
- Hume, David. "Of Suicide." in *Ethical Issues in Death and Dying*, edited by. Robert Veatch, Tom Beauchamp. USA: Georgetown University Press, 1996.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseyînî. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Alî Muhammed Muavvez. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz, Muhammed Fuad Abdulbaki, Muhibbuddin el-Hatîb. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.
- Jahr, Fritz. *Essays in Bioethics*. çev. Irene M. Miller, Hans-Martin Sass. Münster: LIT Verlag 2013.
- Kant, Immanuel. *Ethica: Etik Üzerine Dersler*. çev. Oğuz Özügül, İstanbul: Pencere Yayınları, 2007.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*. thk. Muhammed Adnan b. Yasin Derviş. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabîyye, 1998.
- Kaya, Ali. "Ruh Ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı." *Marife 2*: (2004): 197-218.
- Keown, Damien and John Keown. "Killing, Karma and Caring: Euthanasia in Buddhism and Christianity." *Journal of Medical Ethics 21*, no: 5 (1995): 265-269.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvi'l-kebîr*. thk. Alî Muhammed Muavvez, Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994.
- Muzur, Amir and Hans-Martin Sass. *Fritz Jahr and Foundations of Global Bioethics, The Future of Integrative Bioethics*. Berlin: LIT, 2012.
- Muzur, Amir and Iva Rinčić. "Fritz Jahr (1895-1953): A Life Story of the "Inventor" of Bioethics and a Tentative Reconstruction of the Chronology of the Discovery of His Work." *Jahr 2*, (2011): 386-389.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû'*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.
- Ömeroğlu, Ömer. "Hukuksal Açıdan Ölme Hakkı ve Kabul Edilebilirliği Sorunu." *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (EÜHFD)* 13, no. 3-4 (2009): 85-106.
- Özağar, Mehmet Emin vdğr. (ed), *Hadislerle İslâm*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.
- Remlî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984.

- Sava Paşa. *İslâm Hukuk Nazariyatı Hakkında Bir Etüt*. Ankara: Diyanet İşleri Reislîği Yayınları, 1955.
- Semerkandî, Ebu'l-Lays İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed. *Uyünü'l-mesâil fi fûrû'i'l-Hanefîyye*. thk. Seyyid Muhammed Mühennâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Serahsî, Şemsüleimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1403/1982-83.
- Serahsî, Şemsüleimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. *Şerhü's-siyeri'l-kebîr*. thk. Abdülazîz Ahmed. Kahire: Câmîatü'd-Devli'l-Arabiyye, 1971.
- Şâtîbî, Ebû İshak İbrâhim b. Musa b. Muhammed el-Gurnafî. *el-Muvâfakât*. şrh. Abdullah Diraz, y.y., t.y.
- Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed el Hatib. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. y.y.: Dâru'l-Fikr, t.y.
- Yıldız, Kemal. *İslâm Sorumluluk Hukuku: Akit Dışı Sorumluluk*. İstanbul: Hacegan Akademi Kitaplığı, 2005.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî. *Kitâbü'l-kebâir ve tebyinü'l-meharim*. Beyrut: Dâru'l-Nedveti'l-Cedid, t.y.